

امکان جمع خودگرایی و دیگرخواهی از منظر فلسفه اخلاق

حجت‌الاسلام هادی صادقی ضمن اشاره به برخی رویکردهای فلسفی در مسئله دیگرخواهی تصریح کرد:

حجت‌الاسلام هادی صادقی ضمن اشاره به برخی رویکردهای فلسفی در مسئله دیگرخواهی تصریح کرد: شاخص‌هایی برای دیگرگرایی ذکر شده و اعمال و مسئولیت‌های دیگرگرایانه باید براساس پنج شاخصه باشد از جمله آگاهانه و ارادی باشد و هدف عامل از این اعمال پیشبرد رفاه دیگران باشد نه اینکه به واسطه خیر دیگران خودش به خیر برسد.

به گزارش ایکن، هفتمین پیش‌نشست همایش الهیات خدمت با موضوع رویکرد فلسفی به الهیات مهرورزی، شامگاه پنجشنبه ۱۷ آذرماه با سخنرانی حجت‌الاسلام و المسلمین هادی صادقی، در پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی برگزار شد که گزیده‌ای از آن را در ادامه می‌خوانید:

در این جلسه می‌خواهیم بحث مهرورزی را از منظری فلسفی بررسی کنیم و ببینیم دیدگاه‌های مختلف فلسفی در این زمینه چه می‌گویند و جنبه الهیاتی آن چه خواهد شد. جنبه الهیاتی به معنای آن نیست که بحث را صرفاً کلامی کنیم، بلکه وجه فلسفی محفوظ است در عین حال متعرض وجه دینی نیز خواهیم شد.

در باب مهرورزی نسبت به دیگران؛ یک مفهوم مهمی مطرح می‌شود و آن اینکه آیا نسبت به فرد دیگری مسئولیتی داریم یا خیر. مسئولیت اخلاقی در فلسفه اخلاق مورد توجه قرار گرفته و در واقع مفهوم اصلی مسئولیت اخلاقی مبتنی بر یک مفهوم دو وجهی است به معنای پرسش شونده‌گی و پاسخگویی. وقتی می‌گوییم کسی مسئول است یعنی می‌توان از او پرسش کرد و او هم ملزم به پاسخگویی است. برخی فیلسوفان اخلاق فقط وجه اول را گرفتند و برخی فقط وجه دوم را گرفتند ولی حقیقت مسئولیت اخلاقی به این دو رکن برمی‌گردد.

آیا ما نسبت به دیگران مسئولیت اخلاقی داریم یا نداریم؟ اینجا یک سوال مهم مطرح شده و باید دید از منظر نظریه‌های اخلاق هنجاری در فلسفه اخلاق چه پاسخی به این سوال داده می‌شود. مثلاً ما یک مکتب به نام خودگرایی اخلاقی داریم. آیا خودگرایی اخلاقی به ما اجازه می‌دهد به فکر دیگران باشیم و نسبت به دیگران احساس مسئولیت داشته باشیم. این یک بحث بنیادین است.

عرض بنده در یک جمله به این سوال این است که ما پاسخی مثبت به این سوال می‌دهیم از همه منظرها، چه از منظر مکتب‌های رفتارگرا، چه از منظر مکتب درون‌گرا و فضیلت‌گرا، چه از منظر وظیفه‌گرو و چه از منظر نتیجه‌گرایی، چه منظر خودگروی چه دیگرگروی. از هر کدام از این منظرها می‌توانیم پاسخ مثبت به این پرسش بدهیم، آنگاه آثار متفاوتی هم خواهند داشت. این خلاصه بحث ما است.

در رفتارگرایی اخلاقی که در برابر فضیلت‌گرایی قرار دارد چهار نظریه داریم که این چهار نظریه در دو دسته جای می‌گیرند، دسته اول نتیجه‌گراها هستند و دسته دوم وظیفه‌گراها. نتیجه‌گراها خودشان سه دسته هستند که دسته اول خودگرایی اخلاقی است که نظریه هنجاری مبتنی بر منافع شخصی است و بر مسئولیت‌های انسان نسبت به خود تأکید دارد. در این نظریه انسان باید به گونه‌ای عمل کند که به خیر و رفاه بلندمدت خود برسد. از منظر خودگرایان مبنای اصلی که مبنای حرکت انسان می‌شود و او را در حرکت اخلاقی موجه می‌کند حب ذات است. هدف غایی همه فعالیت‌ها اصل لذت می‌شود. اغلب خودگرایان لذت‌گرا هم هستند گرچه در این میان مخالفانی هم داریم.

امکان جمع خودگرایی و دیگرخواهی

خودگرایی ریشه در اندیشمندان یونان باستان دارد و امروزه تقریرهای نوینی از آن ارائه داده‌اند. آیا بر پایه حب ذات می‌توان دیگرگرا هم بود و نسبت به دیگران محبت و خدمت کنیم یا خیر. برخی فکر می‌کنند اگر حب ذات بر رفتارهای انسان غالب شود دیگر جایی برای دیگرخواهی باقی نمی‌ماند چون شما قرار است همه خوبی‌ها را برای خودت جمع کنی. در اینجا بین خودخواهی و خودگرایی تمایز می‌گذارند. خودخواهی توجه افراطی به لذت و رفاه شخصی است بدون اینکه هیچ لحاظ دیگر باشد ولی خودگرایی اخلاقی اینگونه نیست که با خودخواهی منفی یکسان باشد. اولاً ما بین لذات مختلف تفاوت می‌گذاریم. صنف‌های لذات متفاوتند مثل لذات مادی و معنوی، لذات این‌جهانی و آن‌جهانی، لذات فردی و لذات اجتماعی، لذات کوتاه‌مدت، لذات بلندمدت. وقتی اینگونه شد می‌توانیم فهم جدید از خودگروی ارائه بدهیم که با دیگرخواهی قابل جمع باشد. بر این اساس

می توانیم بگوییم اگر انسان به دیگران خدمت کند برای او ارمغان بزرگتری خواهد شد و آن رضایت باطنی و بهجت و سرور معنوی و اعتبار اجتماعی و ... است.

پس بر پایه خودگروری اخلاقی می توان انواعی از لذت ها را ترسیم کرد که به دنبال خدمت به دیگران پدید می آید. وقتی اینچنین شد نتیجه این می شود که مبنایی داریم که پایه حب ذات را حفظ کرده و برپایه حب ذات می توان خدمت به دیگران را به قوت ترسیم کرد.
پنج شاخصه مهم

مسئله بعدی مسئولیت اخلاق بر پایه دیگرگرایی اخلاقی است. دیگرگرایی نظریه ای است که می گوید باید رفتاری را خوب بدانید که در آن کمک به دیگران برای خودشان وجود داشته باشد نه اینکه آنها را پلی برای منافع شخصی بکنید. مبنای ارزش اخلاقی در خدمت به دیگران در آن است که دیگران را ارزشمند بدانید و هدف شما هم از خدمت به دیگران خود آنها باشد نه خود شما. در اینجا خیلی اختلاف است که چنین چیزی شدنی است یا نه. نکته دیگر اینکه میان منظر عینی و منظر ذهنی در دیگرگروری تفاوت است. منظر عینی یعنی باید بتوانیم غایتی را کشف کنیم که به نفع دیگران باشد و برای آن دلیل داشته باشیم که قابل فهم همگانی باشد.

نتیجه این می شود که شاخص هایی برای دیگرگرایی ذکر شده است که اعمال و مسئولیت های دیگرگرایانه باید براساس پنج شاخصه باشد؛ یکی اینکه آگاهانه و ارادی باشد، دوم اینکه هدف عامل از این اعمال پیشبرد رفاه دیگران باشد نه اینکه به واسطه خیر دیگران خودش به خیر برسد، سوم اینکه نیت عامل مهم است و باید به نیت خیر عاملان پاداش داد، چهارم هنگامی که انسان می خواهد رفتار دیگرگرایانه انجام دهد امکان کاهش رفاه خودش را لحاظ می کند، یعنی باید آمادگی داشته باشد برای اقدام دیگرگرایانه هزینه پردازد، پنجم اینکه دیگران می توانند شامل کسانی باشند که به آنها تعلق خاطر داریم یا تعلق خاطر نداریم.